

ւոր մը զոհեցին պատերազմի ոգւոյն ու Պուրհամի, որպէս զի իրենց նպատակաւ լոր ըլլան : Հոն մօտիկ եղող Գեֆաթ (վանքի) մը պոնցերը կատարեցին աս արարողութիւնը՝ դեղին երկայն զգեստներ հագուած : Ինչ ատեն աս անապատէն եկած վայրագ մարդիկը, հասարակ զինուորէն սկսեալ մինչև բանակին գլխաւորը՝ Թաթխեցին իրենց նիզակներուն ծայրերը աս ջերաջերմ արեան մէջ և վայրենի ու ահաւոր ձայնով մը աղաղակեցին . ետքը աս ձիաւորաց բազմութիւնը, որուն հետ անհատնում խումբեր ուղտերու կու գային պաշարները բերելու համար, շարունակեց իր ճամբան, ու եկաւ բանակեցաւ մայրաքաղաքին մօտ՝ ընդ դրօշակաւ Որդւոյն երկնից :

Հատ դաւակցութիւններ եղան Հվան-փինկի կենաց դէմ, բայց ամենաալ պարապը ելան՝ արքայասէր սպայի մը խնամքովը, որ կայսեր քովէն ոչ երբէք կը բաժնուի : Կը պատմուի Թէ այդ սպայն գեղեցիկ կին մը ունէր՝ Վա-Թիա անուամբ, որ բոլոր Բեքինի մէջ ճանցուած էր : Այսին մայրը, որ կը յուսար Թէ որդին իր հանձարովը, իր սիրելի կերպովն ու քաջասրտութեամբը շատ առաջ պիտի երթար օր մը, կը տրտմէր կը վշտանար տեսնելով որ անիկայ բոլորովին գրաւուած էր իր ամուսնոյն սիրովը, և կը վախէր որ այդպիսի անխափան կրից ինքըզինքը տալով՝ անոր հանձարն ու քաջասրտութիւնը պիտի նուազէին : Եւ որովհետեւ իր աս մտածութիւնները խօսքով ալ կը յայտնէր, աս բանիս վրայ շատ զայրացաւ հարսը . և օր մը խեղճ մայրը Թունաւորուած՝ գերեզման մտաւ : Ինչ դիպուածը 1849<sup>ն</sup> հանդիպեցաւ : Վա-Թիա ու իր էրիկը բռնուեցան մէկէն . և յետ դատաստանական քննութեանց՝ երկուքն ալ մահուան դատապարտուեցան . Վա-Թիա պիտի մեռնէր հարիւր վիրաց պատժովը, իսկ երկանը՝ որուն աստիճան մը աւելի Թեթեւ տանջանք տալու որոշած էին՝ գլուխը պիտի կտրուէր : Այնչապէս գործա-

դրուելու տեղը՝ երբոր հոն ներկայ եղող գլխաւոր սպայն բացաւ այն երկու Թղթերը, որոնց մէջ սովորաբար գրուած կ'ըլլան կայսեր բարձրագոյն հրամանները, անոնցմէ մէկը անգիր գտաւ, որ Վա-Թիայի երկանը վաւոյն Թուղթն էր . ան ատեն զինքը, ըստ սովորութեան, բանտ տարին : Եւս դիպուածէս ետքը՝ աս սպայն շատ առաջ գնաց . և խուսովութեան ատենը՝ խել մը առիթներու մէջ ցուցնելով արդեամբք իր սէրն ու հաւատարիմ ծառայութիւնը առ Հվան-փինկ, կամաց կամաց կայսեր մտերմութիւնը ստացաւ ու օր օրուան վրայ ալ աւելի ստանալու վրայ է, և միշտ կը հսկէ անոր քով :

Այսորը չորս տղայ ունի, որոնց անդրանիկը տասնութը տարուան է, և մէկ աղջիկ մը : Անի նաև հօրեղբայրներ, մօրաքոյր մը, երկու եղբայր, և երկու քոյր, որոնք մեծամեծներու հետ կարգուած են :

Չինաց կայսեր վրայ այս համառօտ տեղեկութիւնը տալէն ետքը, կ'աւելցնենք ծանուցանելու, որ բոլոր Եւրոպա կը սպասէ տեսնել Թէ արդեօք ինչ վերջ պիտի տայ Հվան-փինկ եւրոպական պետութեանց հետ ունեցած իր այդ յետին գժտութիւններուն :

## ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սեղկի հանքերը :

Մնդիկը Թէպէտ շատ գործածական մետաղ է ու միշտ բարձր գնով կը վաճառուի, բայց չգիտցուիր ինչ պատճառաւ՝ ընդհանրապէս այնչափ փոյթ տարուած չէ ասոր հանքերը բանեցնելու : Մնդիկի հանքերը յաճախ են . կը գրտնուին Բարդուգալի, Գոսկանայի, Բուտրիոյ, Սպանիոյ, Սեխիգոյի, Բերուի, Գալիֆոնիոյ ու Չինաստանու մէջ . սակայն ասոնցմէ մէկ քանին միայն կը բանեցուի : Իսկ Բիբիկէի ու Ուլկիանիոյ մէջ, և Բիոյ ալ Չինաստանէն

զատ ուրիշ մասերուն մէջ՝ ամենեւին չեն գտնուիր : Չինաստան իր բովերէն հանած սնդիկը իրեն պիտոյիցը միայն կը ծառայեցնէ . և ինչուան 1850 տարին՝ հին աշխարհքին ամէն կողմերը գործածուած սնդկին գրեթէ ամբողջ քանակութիւնը լատուայէն կը հանուէր , և ան ալ միայն Սպանիայէն ու Ռուստրիայէն :

Նոտալուսիոյ մէջ եղած լւմատէնի բովերը , որոնք լատուայի սահմանին վրայ ու Սորենեան լեռանց գօտուոյն ճիւղերուն մէջ կ'իյնան , ինչուան հիմա աշխարհքիս ճոխագոյն սնդկի հանքերն են . և թէպէտ հին ժամանակներէ 'ի վեր կը բանեցուին , սակայն անանկ կ'երևայ որ ոչ երբէք պիտի հատնին , և միշտ ասոնց տուած ծանրութեան կէսը զուտ սնդիկ է . իսկ միւս կէսին գլխաւոր խառնուրդն է կինաբարիսը : Տարի տարուան վրայ՝ լւմատէնի բովերէն հանուած սնդկին քանակութիւնը աւելնալու վրայ է . 1850 տարւոյն՝ 1,227,750 հազարաւրամտուին ասոնք , իսկ 1855ին՝ 1,964,470 հազարաւրամ :

Ռուստրիոյ ունեցած սնդկի հանքերը լատրիա վիճակին մէջն են , և շատոնցունէ 'ի վեր ճանցուած են : Կը զուրցուի թէ ասոնք ժե դարուն գրտնուած ըլլան , և թէ ան ժամանակէն 'ի վեր շարունակաբար կը բանեցուին : 1823ին ինչուան 1848 տարին՝ ասոնց տուած սնդկի քանակութիւնը 65ին 100ին համեմատութեամբ աւելցած է . այսօրուան օրս՝ ինչուան 162,093 հազարաւրամ սնդիկ կ'ելլէ ասոնցմէ , որուն խառնուրդն է կինաբարիսը . իսկ զուտ սնդիկ 2,455 հազարաւրամ միայն : Սենկարիոյ մէջ թէպէտ և սնդկի հանք չկայ ամենեւին , սակայն աս երկիրս ամէն տարի 118 հազարաւրամ սնդիկ կուտայ . որովհետև ուրիշ հանքեր բանեցընելու ատեն դիպուածով կը գտնուի . և չորս տարի միակերպ մէկդի դիզելէն ետքը աս գտնուածը , կը զատեն անոնցմէ զուտ սնդիկը , որ երբեմն ինչուան 3,274 հազարաւրամ ալ կը հասնի :

Դրանսիականիոյ նահանգն ալ տարին 4,583 հազարաւրամ կը մատուցանէ : Իսկ Ռուստրիոյ բոլոր հանքերէն 1855 տարւոյն առնուած սնդիկը՝ 245,550 հազարաւրամ կը սեպուի :

Լատուայի ուրիշ կողմերը հանուած սնդկին քանակութիւնները շատ բան մը չեն . միայն Պաւիերայի հռենեան գաւառին մէջն է որ տարին գրեթէ 4,911 հազարաւրամ սնդիկ կ'ելլէ :

Մերիկաբազմութիւնն սնդկի հանքերը , գոնէ այն երկիրներուն մէջ՝ որոնց Սպանիայիք տիրած էին ատենաօր : Իւերուի մէջ եղած Կուանգա Սելիգայի բովերը վկայ են ըսածնուս . դրժբազդաբար ասոնք հիմն 'ի վեր կործանեցան 1770 տարւոյն՝ տէրութե կողմանէ դրուած վերակեցուին անզգուշութիւն . ասոնցմէ ինչուան 336,436 հազարաւրամ կը հանուէր տարին : 1850 տարւոյն՝ Վալիֆոռնիոյ մէջ Սան-Ֆրանչիսկոյ քաղաքէն 26 հազարամեզր հեռու , և գրեթէ հողուն երեսը , սնդկի առատ հանք մը գտնուեցաւ , զոր կոչեցին Նոր-Ալմադէն . ասիկայ 1852ին 130,960 հազարաւրամ սնդիկ տուաւ , իսկ 1855ին՝ 980,000 հազարաւրամ : Ըստ հանքին մէջ աշխատող գործաւորները , որոնք մեծաւ մասամբ Մեխիկացի են կամ Մեխիկոյի հընդիկներէն , օրը 40 ֆրանգ վարձք կ'առնեն՝ ու թը ժամ միայն աշխատելով : Եւ ասկէց հանուած գրեթէ բոլոր սնդիկը կը խրկուի Մեխիկոյ , որուն արծաթով բովերը տարին 916,720 հազարաւրամ սնդիկ կը սպառեն :

Սերոյիշեալ քանակութիւնները հաշուելով , կը տեսնուի որ 1855 տարւոյն բոլոր աշխարհքիս մէջ սնդկին ելած քանակութիւնն է 3,489,530 հազարաւրամ , որ իւրաքանչիւր աշխարհքի վրայ հետեւեալ կերպով կը բաժնուին .

|            |                |
|------------|----------------|
| Սպանիա     | 1,964,470 հզկմ |
| Ռուստրիա   | 245,550        |
| Պաւիերա    | 4,910          |
| Բերու      | 294,600        |
| Դալիֆոռնիա | 980,000        |

Բաւալաիա-Բիւնը 3,489,530 հզկմ